

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 69 Mart 2020 & Volume: 13 Issue: 69 March 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.3977>

GELENEKSEL DEĞERİN KORUNMASINA DAİR BİR ÖRNEK: DRAÂ EL MİZAN BÖLGESİ ÇÖMLEKÇİLİĞİ A SAMPLE OF THE PROTECTING TO TRADITIONAL VALUE: DRAÂ EL MİZAN REGION POTTERY

Erdal ÇETİNTAŞ*
Sevgi AKSAKAL**

Öz

Çömlekçilik eski çağlardan günümüze kadar yeryüzünün büyük bölümünde yaygın olarak üretilen, günümüzde son teknolojiye ayak uydursa bile, hala bazı konularda eski çağlara ait görüş, anlayış ve yöntemler geçerliliğini koruyan ve geleceğe ışık tutan geleneksel sanatlardandır. İlk olarak günlük kullanım kaplarının yapılmasıyla insan hayatına giren çömlek formları, zamanla ürün çeşitliliğini artırmış, aydınlatmayı sağlayan kandiller, bina inşaatlarında kullanılan tuğla ve kiremitler, takı ve süs eşyaları şeklinde sayısız form ve boyutta kullanılmaya başlanmıştır. Çömlekçilik üretildiği toplumun yaşam koşullarını, inançlarını ve sosyoekonomik yapısını yansıtmaları açısından büyük öneme sahiptir. Bu yüzden ülkelere göre çömlekçilik uygulama teknikleri, ürün çeşitliliği, formları ve pişirim teknikleri de farklılıklar göstermektedir.

Bu çalışmada, Cezayir'in Draâ El Mizan bölgesindeki çömlek üretimi incelenmiştir. Draâ El Mizan çömlekçiliğinin üretim süreci yerinde incelenmiş, geleneksel üretim yapan seramik atölyeleri ziyaret edilerek, çömlek ustalarından bilgiler alınmıştır. Çalışmada, çömlek üretimindeki çamur hazırlama, şekillendirme, kurutma, pişirme, sırlama ve pazarlama konuları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Kabiliye bölgesinde üretilen çömleklerin kendine has formları bu bölgede yaşatılmakta olduğu, ağırlıklı olarak kadın beğenisi ve onun getirdiği duyguların izlerini taşıdığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çömlekçilik, Draâ El Mizan, Üretim.

Abstract

Pottery is one of the traditional arts that has been widely produced in most parts of the Earth from ancient times until today, and even if it keeps up with the latest technology today, it still retains the validity of ancient views, understandings and methods in some subjects and sheds light on the future. The pottery forms that entered human life with the construction of daily use containers, the lamps that have increased the variety of products over time, providing lighting, bricks and tiles used in building construction, numerous forms in the form of jewelry and ornaments, and size. Pottery is of great importance to reflect the living conditions, beliefs and socioeconomic structure of the society in which it is produced. Therefore, pottery application techniques, variety of products, forms and cooking techniques differ according to countries.

In this study, pottery production in the Draa El Mizan region of Algeria was examined. The production process of the Draa El Mizan pottery was examined at the site and the pottery workshops that were doing traditional production were visited and information was obtained from the pottery Masters. In the study, information about mud preparation, forming, drying, cooking, glazing and marketing in pottery production was given. It is seen that the pottery produced in the Kabiliye region has its own unique forms, and that it bears the traces of female appreciation and feelings brought about by it.

Keywords: Pottery, Draâ El Mizan, Production.

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, ecetintas@akdeniz.edu.tr

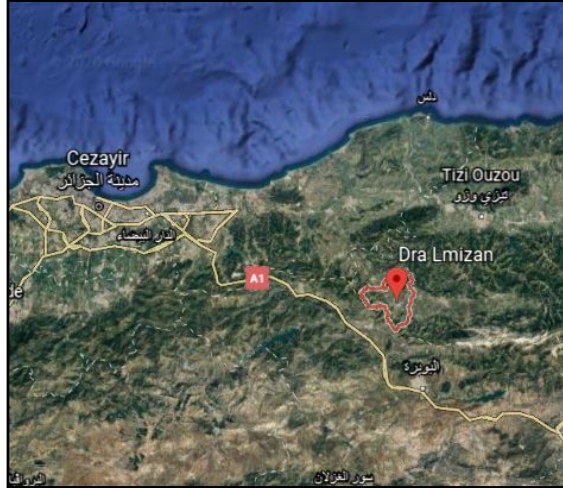
** Seramik Sanatçısı, sevgiaksakal@hotmail.com

1. Giriş

Topraktan üretilen ürünlerin ateşi kullanarak pişirilmesi ile başlayan çömlekçilik günümüze kadar çeşitli teknik çözümler ve keşiflerle gelişim göstermiştir. Ancak günümüzde, birbirinden farklı coğrafyalarda bulunan birçok çömlekçilik merkezinde, çağlar öncesinde geliştirilen donanım ve araç-gereçler fazla değişiklik göstermeden kullanılmakta ve bu tarz üretim “İlkel Çömlekçilik” olarak adlandırılmaktadır (Öney, 2015, 4). Tarih öncesi araştırmaların başladığı günden bu yana çömlek, sadece teknolojik gelişmeleri değil aynı zamanda iş görürlüklerine bağlı olarak gösterdikleri form değişimleri nedeniyle de sosyal, ekonomik ve toplumsal farklılaşmaların belirlenmesinde en önemli göstergelerden biri olmuştur (Özen, 1992, 2). Tarihsel süreçte “erken dönemde Mezopotamya, Pers, Suriye, Anadolu, Mısır, Girit, İndus vadisi, Miken kültürü, Etrüsk kültürü, Yunanistan, Çin, Japonya, Kore, İspanya, İngiltere ve Amerika” gibi ülkelerde kendi kültürlerine özgü bir üslup ve teknik geliştirmiş oldukları görülmektedir (Özen, 2001, 4). Çağın ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak gerek üretim yöntemi gerekse pişirim yöntemleri sürekli gelişmekte, zamanın, mekânın ve toplumsal yapının özelliklerini en net biçimde ortaya koyan işlevsel bir sanat olarak varlığını devam ettirmektedir (Sevim ve diğ., 2018, 144).

Dünya’da çok geniş bir yayılım gösteren çömlekçilik üretimi, ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermekte ve farklılıklar sunmaktadır. Bu çalışmada da, Draâ El Mizan çömlekçiliğinin üretim süreci yerinde incelenmiş, geleneksel üretim yapan seramik atölyeleri ziyaret edilerek, çömlek ustalarından bilgiler alınmıştır. Cezayir’in kuzey batısında Tizi-Ouzou eyaletine bağlı Draâ El Mizan Bölgesi de çömlekçilikle uğraşan merkezlerden biridir (Şekil 1).

Şekil 1. Draâ El Mizan yer bulduru haritası.

Draâ El Mizan Bölgesindeki halk Kabiliye soyundan olan ailelerdir ve Cezayir’in bu dağlık bölgesine yerleşmişlerdir. Burada yaşayan halk berberidir ve Kabillilerin kendilerine ait dilleri konuşulmaktadır. Bölgenin geçim kaynağı meyve, zeytin yetiştiriciliğinin yanında goblen zanaatı ve büyük bir kısmı ise çömlekçiliktir (Kişisel iletişim, 6 Mart 2019). Bu bölgedeki çömlekçilik geleneğinin gelişimine bakıldığında, Fransız ihtilalinden önce sadece kadınlar tarafından ve elle şekillendirilerek çömlekçilik yapıldığı belirlenmiştir (Vincentelli, 1989, 125).

Bu çalışmada, Draâ El Mizan Bölgesinde üretimi yapılan çömlekçiliğin hammadde ve şekillendirme, kurutma ve pişirme ile sirlama ve süsleme aşamaları incelenmiştir. Ayrıca üretimdeki yerel yansımaların etkileri ve uygulama yöntemleri değerlendirilmiştir.

2. Hammadde ve Şekillendirme

Günümüzde Draâ El Mizan bölgesinde çömlekçilik yoğun olarak yapılmakta, halk aile işletmesi modeline bağlı bir üretim şeklini benimsemişlerdir. Çömlekçilik sanatı ile sadece kadınlar ilgilenirken, zaman içerisinde sosyal ve ekonomik şartların değişmesi sonucu erkekler de seramik üretmeye başlamışlardır. Yetişkinlerden çocuklara kadar uyumlu bir iş paylaşımı görülmektedir.

Bölge çömlekçileri kendi çamurlarını kendileri hazırlamakta, hammadde olarak yakın çevrelerinden temin ettikleri killeri kullanmaktadır. Bölge tek bir kil malzemesi yerine farklı killeri kullanmaktadır. Diğer taraftan bazen de başkente yakın “Algere” bölgesinden de temin edilmektedir. Çamur hazırlama işlemi

atölye dışında gerçekleştirilmektedir. İlk aşamada; killer bir çukur içerisine yerleştirdikleri karıştırıcılar yardımıyla su eklenerek karıştırılmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Çamur Hazırlama

Her hangi bir katkı malzemesi ya da zenginleştirme işlemi yapılmamaktadır. Ancak geleneksel yöntemde kadınların elde ürettikleri seramiklerde kil içerisine inek gübresi ilave ettikleri gözlenmiştir. Ancak miktarı ile ilgili bilgiyi sır olarak sakladıkları belirlenmiştir (Kişisel iletişim, 6 Mart 2019). İkinci aşamada; karıştırıcıda homojen hale getirilen kil su karışımı filtreli çamur hazırlama ünitelerine alınmaktadır. Burada sıkıştırılarak havası alınan ve süzülen çamur vakum pres makinesi kullanılarak şekillendirmeye hazır hale gelmektedir (Şekil 3). Vakum prestenden çıkan ürünler şekillendirme aşamasını beklerken naylon poşetlere konularak korunmakta ve dinlendirilmektedir.

Draâ El Mizan Bölgesinde şekillendirme işlemi, çarkta şekillendirme ve elle şekillendirme olarak iki farklı yöntemle yapılmaktadır. Çarkta şekillendirme işleminde elektrikli tornalar kullanılmaktadır. Bu işlem erkekler tarafından yapılmaktadır. Elle şekillendirme işlemi ise, yaşlı bayanlar tarafından yapılmaktadır. Bu yöntem az da olsa gençlere öğretilmekte olup gelecek kuşaklara kalması hedeflenmektedir. Ancak Üretim şekli hakkında çok az şey bilinen bu yöntem yerel halk tarafından gizli tutulmaktadır (Kişisel iletişim, 6 Mart 2019).

Şekil 3. Çamurun vakum preste hazırlanması.

3. Kurutma ve Pişirim İşlemi

Kurutma işlemi, genel olarak sıcak iklimin etkisi gözetilerek kapalı ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Draâ El Mizan Bölgesi aşırı sıcak olması dolayısı ile güneş ışığının yoğun olduğu saatlerde kapalı mekânlarda şekillendirilen ve kurutulan seramikler günün daha serin saatlerinde son

kurutma işlemi yapılarak nemi alınmaktadır. Bu yüzden; kurutma işlemi genel olarak iç mekânlarda raf sistemi ile yapılmaktadır (Şekil 4). Ürünler ahşaptan yapılmış uzun plaka şeklindeki altlıklarda taşınmakta ve bekletilmektedir. Kurutma işlemi iklim koşullarına bağlı olarak 3 ila 5 gün sürmektedir (Kişisel iletişim, 6 Mart 2019).

Şekil 4. Raflarda kurutma işlemi

Pişirim işlemi elektrikli ve raylı fırınlarda gerçekleştirilmektedir. Çarkta üretilen çömlekler ilk pişirimleri 600°C sırlı pişirimleri olan ikinci pişirimleri 900°C'de gerçekleştirilmektedir (Şekil 5). Kadınların ürettiği geleneksel çömlekler açık havada pişirilmektedir. (Kişisel iletişim, 6 Mart 2019).

Şekil 5. Pişirim işlemi

4. Sırlama ve Süslemeler

Draâ El Mizan Bölgesinde sırlama ve bezeme işlemlerini çoğunlukla kadınlar ve kız çocukları yapmaktadır (Şekil 6). Çömleklerde kullandıkları süslemeler ve karmaşık formlar kadın görsel kültürünün bir parçasıdır. Bu renk ve süsleme seçiminde yerel kıyafetlerindeki desenlerden ve renklerden esinlendikleri düşünülmektedir (Şekil 7). Bölge çömlekçiliğinin kendine has boya ve renk anlayışı bulunmaktadır. Genel görünüm olarak canlı, parlak ve göz alıcı renk tercih edilmektedir (Şekil 8-9).Sır ve boyalar İspanya başta olmak üzere ve Avrupa'dan temin edilmektedir (Kişisel iletişim, 6 Mart 2019).

Şekil 6. Bezeme işlemi yapan kadın çömlekçi

Şekil 7. Sırlama işlemi yapan kadın çömlekçi ve yerel kıyafetli görüntüsü

Şekil 8. Canlı renk uygulamaları

Şekil 9. Çömlekler üzerindeki yerel desenler

Bu süsleme ve formlar; erkeklerin çömlek yaptığı kent merkezlerinden çok farklıdır. Erkekler çömlekleri çarkta şekillendirip, parlak dekor uygulayıp, büyük fırınlarda sırla işlem yaparken; kadınlar, elle şekillendirme yapmakta ve çömlekleri doğal yapılmış boyalarla, el ve parmaklarını kullanarak boyamaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Parmakla boyanmış bir çömlek örneği.

Parmakla boyama tekniği, Cezayir sanatında sıklıkla görülen bir uygulama şeklidir (Draa El Mizan News, 2019). Çömlekler bu uygulama işleminde; “kırık veya dalgalı çizgi (yılan, diriliş ve ölü işaretleri) ve onlardan türeyen motifleri (yılanbaşı gibi) ile fibula ve kül yaprağı, kadınlık ve doğurganlık sembolleri olan motiflerle süslenir. Hemen hemen her evde bir ya da birkaç tane vardır. Bu tür duvar süsleri de evlerin iç duvarlarında yer alır ve çoğu zaman bir ayını anımsatır ve kadınların evdeki mutluluğu koruma ve saldırılara karşı savunma amacını taşır. Kabiliye kadınlarının hayatını ve endişelerini yansıtır (İnternet kaynağı, 2019).

5. Ürün Çeşitliliği ve Pazarlama

Kabiliye bölgesi Cezayir’in önemli bir turizm bölgesidir. Aynı zamanda çömlek üretiminin yoğun olduğu bir bölge olduğu için ürün çeşitliliği de buna bağlı olarak farklılıklar sunmaktadır. Kabiliye

bölgesinde üretilen çanak çömleklerin kendine has formları vardır. Su kapları, sürahiler, yağ kavanozları, "ikufon" adı verilen büyük kavanozlar, saksılar, tabaklar, sos kapları, kandiller, amforalar, şamdanlar ve vazolar sıralanabilir (Akkache-Maacha,2008, s.4). Bu ürünler için beyaz ve koyu kırmızı astar, magnezyum oksit ve kil kullanılmaktadır (Draa El Mizan News, 2019).Çömleklerin boyunlarındaki büyük siyah çizgiden oluşan süslemeler Draâ El Mizan tarafından yapılan çömleklerin karakteristik özelliğidir. Kaplumbağa biçimli oyuncaklar kırmızı toprak bünye üzerine beyaz astarla dekor yapılır. Üst kısım yarı saydam reçineli bir vernikle kaplanmıştır. (Genep,1911, 14).

Çömlek ürünlerin üretimleri tamamlandıktan sonra, bu bölgede üretilen seramikler Cezayir'in tamamında satışa sunulmaktadır. Atölyeler genellikle sipariş üzerine üretim yapmakta toptancılar aracılığı ile çömlekler müşterisine ulaşmaktadır. Ancak, elle şekillendirilen çömleklerin düşük derecede pişirilmiş oldukları için kırılgan bir yapıya sahip oldukları ve bu ürünlerin genel üretimlerin %30'luk bölümünü temsil etti yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir (Kişisel iletişim, 6 Mart 2019).

6. SONUÇ

Çömlekçilik toplumların kültür düzeyi, gereksinimleri, beğenileri ve teknik gelişimleri hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Cezayir'in Draâ El Mizan bölgesi çömlekçiliği, bölgenin coğrafi, inanç ve kültürel birikimleri nedeniyle özgünlük sunmaktadır. Bölgede üretilen çömleklerin kendine has formları bu bölgede yaşatılmaktadır. Bölgedeki çömlekçilik üretimi sadece kadınlar tarafından yaparken, zaman içerisinde sosyal ve ekonomik şartların değişmesi sonucu erkekler de çömlekçilikle ilgilenmeye başlamışlardır. Yetişkinlerden çocuklara kadar uyumlu bir iş paylaşımı görülmektedir. Çömleklerde kullandıkları süslemeler ve karmaşık formlar kadın görsel kültürünün bir parçasıdır. Bu renk ve süsleme seçiminde yerel kıyafetlerindeki desenlerden ve renklerden esinlendikleri gözlenmiştir.

Özellikle kadın ve erkeklerin bu el sanatları ile ilgilenmeleri ve kültürel değerlerini yansıtmaları seramik sanatı ve çömlekçiliği üzerinde olumlu etkileri gün geçtikçe daha anlamlı bir boyut kazanmıştır. Dünya'da geleneksel sanatların gün geçtikçe azalması dikkate alındığında; Cezayir'de her alanda olduğu gibi çömlekçiliğin gelişmesi için verilen devlet desteği bu sektörü daha da güçlü kılmaktadır. Ayrıca, Çömlekçilik geleneğin bırakılmadan yeni gelişmelerin eklenmesi, geleneksel sanatın sürdürülmesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkache-Maacha (2008). *Art et Artisanat traditionnels de Kabylie1*, Revue Campus N 12. pages:1-21
- A. Wali (kişisel iletişim, 6 Mart 2019)
- Draa El Mizan News. <http://aliman.unblog.fr/>Erişim Tarihi: 8 Ekim 2019
- Genep, A.Van (1911). *Etudes D'Ethnographie Algerienne*. Alıntı kaynağı: MOM-TP-071817_0004.pdf.
- https://fr.wikipedia.org/wiki/Signes_et_symboles_de_Kabylie, *Les Signes et Symbolen de Kabylie*. Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019
- Öney, D. (2015). *Günümüzde Anadolu'da Kadınlar Tarafından Yapılan Çömlekçilik*, Sanatta Yeterlilik Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Özen, A. (1992). *Ege Bölgesindeki Bazı Çömlek Üretim Yerlerinde Çömlekçiliğimiz*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özen, T. A. (2001). *Geleneksel Çömlek Sanatı*, Eskişehir
- Sevim S., Sevim C., Martinez E. H. (2018). İspanya'da Geleneksel Quart Çömlekçiliği ve Siyah Pişirim. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, s.143-161.
- Vincentelli, M. (1989). Reflections on a Kabyle Pot: Algerian Women and the Decorative Tradition. *Journal of Design History*, Vol. 2, pp. 123-138.